

АНТИКОРУПЦІЙНЕ ЗАКОНОДАВСТВО ТА МЕХАНІЗМИ ЙОГО РЕАЛІЗАЦІЇ У СФЕРІ ОХОРОНИ ЗДОРОВ'Я: ТЕОРЕТИКО-ПРАВОВИЙ АНАЛІЗ

АВРАМЕНКО Олексій Володимирович - кандидат юридичних наук, професор кафедри кримінального права та криминології факультету №1 з підготовки фахівців для органів досудового розслідування Національної поліції України Львівського державного університету внутрішніх справ, професор

ORCID ID: 0000-0002-6572-3627

УДК 343.35+342.9

DOI: <https://doi.org/10.71404/NP.2026.1.41>

У статті здійснено комплексний теоретико-правовий аналіз особливостей реалізації антикорупційного законодавства у сфері охорони здоров'я в умовах реформування медичної галузі та трансформації правового статусу закладів охорони здоров'я. Визначено специфіку застосування антикорупційних норм до державних і комунальних некомерційних підприємств, які поєднують господарську автономію з виконанням публічних функцій, що зумовлює підвищені корупційні ризики. Розкрито проблематику визначення кола суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень у медичній сфері, зокрема керівників закладів охорони здоров'я, їх заступників, посадових осіб органів управління, членів спеціалізованих комісій та інших працівників, наділених організаційно-розпорядчими чи адміністративно-господарськими повноваженнями. Уточнено критерії віднесення таких осіб до суб'єктів, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування.

Проведено розмежування понять «корупційне кримінальне правопорушення» та «правопорушення, пов'язане з корупцією» з урахуванням особливостей управлінських і господарських функцій у сфері охорони здоров'я. Обґрунтовано значення адміністративної відповідальності як превентивного інструменту запобігання кримінальним проявам корупції, а також визначено проблемні аспекти застосування строків притягнення до відповідальності. Особливу увагу приділено механізмам фінансового контролю, зокрема електронному декларуванню, як ефективному засобу підвищення прозорості та

підзвітності. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання, посилення внутрішнього контролю та формування антикорупційної культури в закладах охорони здоров'я з метою підвищення ефективності протидії корупційним правопорушенням.

Ключові слова: антикорупційне законодавство, декларація особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, заклад охорони здоров'я, корупція, корупційне кримінальне правопорушення, неправомірна вигода, підкуп, правопорушення, пов'язане з корупцією, протидія корупційним правопорушенням, сфера охорони здоров'я, суб'єкт корупційного кримінального правопорушення.

Постановка проблеми

Сфера охорони здоров'я традиційно належить до секторів підвищеного корупційного ризику. Значні обсяги бюджетного фінансування, специфіка публічних закупівель лікарських засобів, медичного обладнання, а також безпосередній контакт медичного персоналу з пацієнтами створюють умови для виникнення корупційних проявів. У цьому контексті антикорупційне законодавство виступає ключовим інструментом забезпечення прозорості, підзвітності та доброчесності у діяльності закладів охорони здоров'я.

Стан дослідження проблеми

В умовах реалізації євроінтеграційного курсу України особливого значення набуває

формування ефективної системи антикорупційного законодавства та забезпечення належних механізмів його реалізації у ключових сферах публічного управління, зокрема у сфері охорони здоров'я. Медична галузь, як соціально чутлива сфера, пов'язана з розподілом бюджетних коштів, здійсненням публічних закупівель, наданням медичних послуг та прийняттям управлінських рішень, є однією з найбільш уразливих до корупційних ризиків. Наявність корупційних проявів у системі охорони здоров'я негативно впливає на якість медичних послуг, порушує принципи справедливості та доступності медичної допомоги, підриває довіру громадян до державних інституцій і гальмує процеси реформування галузі відповідно до європейських стандартів.

У цьому контексті особливої актуальності набуває дослідження теоретико-правових засад антикорупційного законодавства, визначення особливостей його застосування до закладів охорони здоров'я та аналіз ефективності механізмів фінансового контролю, запобігання конфлікту інтересів, обмежень щодо одержання неправомірної вигоди та інших превентивних інструментів. Важливим є також з'ясування специфіки правового статусу керівників і посадових осіб медичних закладів як суб'єктів відповідальності за корупційні та пов'язані з корупцією правопорушення.

Проблематика антикорупційного законодавства та відповідальності за корупційні правопорушення була предметом наукових досліджень багатьох вітчизняних учених, зокрема П. П. Андрушка, О. О. Дудорова, Т. О. Коломоєць, М. І. Хавронюка, С. М. Кушніра, О. Л. Макаренкова та інших. Вивчення досвіду цих учених робить цінний внесок у розв'язання проблем протидії корупційним правопорушенням та сприяє подальшому розвитку цього напрямку. Разом з тим, питання комплексного теоретико-правового аналізу механізмів реалізації антикорупційного законодавства саме у сфері охорони здоров'я з урахуванням сучасних трансформацій правового статусу медичних закладів потребує подальшого наукового осмислення.

Мета і завдання дослідження

Метою статті є здійснення комплексного теоретико-правового аналізу особливостей реалізації антикорупційного законодавства у сфері охорони здоров'я, визначення специфіки правового статусу суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень у закладах охорони здоров'я, а також обґрунтування ефективних напрямів протидії корупційним правопорушенням у цій сфері.

Наукова новизна дослідження

Полягає у комплексному теоретико-прикладному аналізі особливостей реалізації антикорупційного законодавства саме у сфері охорони здоров'я з урахуванням сучасних трансформацій правового статусу закладів охорони здоров'я та їх керівників.

Уперше в межах єдиного наукового підходу системно обґрунтовано специфіку застосування норм антикорупційного законодавства до закладів охорони здоров'я з урахуванням їх організаційно-правової автономізації та змішаного фінансування. Удосконалено наукові підходи до визначення кола суб'єктів корупційного кримінального правопорушення у сфері охорони здоров'я шляхом уточнення критеріїв віднесення керівників та посадових осіб медичних закладів до осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Набуло подальшого розвитку розмежування понять «корупційне кримінальне правопорушення» та «правопорушення, пов'язане з корупцією» у контексті діяльності закладів охорони здоров'я, з урахуванням специфіки їх управлінських та господарських функцій. Запропоновано авторське бачення ролі механізму фінансового контролю, зокрема подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, як інструменту мінімізації корупційних ризиків у сфері охорони здоров'я. Сформульовано пропозиції щодо вдосконалення правового регулювання протидії корупційним правопорушенням у медичній сфері, спрямовані на підвищення ефективності виявлення фактів одержання неправомірної вигоди, підкупу та інших корупційних проявів.

Таким чином, наукова новизна дослідження полягає у поглибленні теоретичних положень щодо протидії корупції у сфері охорони здоров'я та формуванні практико-орієнтованих рекомендацій для вдосконалення правозастосовної діяльності у цій сфері.

Виклад основного матеріалу

Корупція завжди виступає як негативне суспільне явище, яке впливає на розвиток демократичної, правової держави. Вона є проблемою, яка загрожує економічному розвитку, проведенню ефективних реформ органів управління, гальмує розвиток країни. Корупція існує в усіх державах, проте в кожній з них відрізняється рівнем розповсюдження. Держави зі стійкою демократією, які є економічно розвиненими постійно впроваджують ефективні механізми боротьби з корупцією, які в більшості випадків дають позитивний результат. Однак, результат боротьби з корупцією не може завжди бути позитивним, носити утопічний характер, оскільки там де є владні органи, там і є корупція, адже ці явища взаємопов'язані. При цьому, в одних державах протидія корупції є ефективною, а її прояви є поодинокими, а в інших – ні, і корупція носить постійний, системний характер.

Україна як демократична, правова держава в особі державних органів також вживає всіх можливих заходів та пошук ефективних шляхів щодо запобігання та протидії корупції.

Про це свідчить як прийняття спеціалізованого нормативно-правового акту – Закону України «Про запобігання корупції», який визначає правові та організаційні засади функціонування системи запобігання корупції в Україні, зміст та порядок застосування превентивних антикорупційних механізмів, правила щодо усунення наслідків корупційних правопорушень, так і створення та реформування державних органів – спеціально уповноважених суб'єктів у сфері протидії корупції, до яких відносяться органи прокуратури, Національної поліції, Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції [1].

Зачинення корупційних або пов'язаних з корупцією правопорушень особи, уповноваженні на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, згідно Закону України «Про запобігання корупції» притягуються до кримінальної, адміністративної, цивільно-правової та дисциплінарної відповідальності у встановленому законом порядку. Зазначені види відповідальності поширюються, зокрема, на сферу охорони здоров'я.

Специфіка застосування антикорупційного законодавства у сфері охорони здоров'я зумовлена особливостями правового статусу закладів охорони здоров'я, які можуть функціонувати як державні або комунальні некомерційні підприємства. Така організаційно-правова форма поєднує елементи господарської автономії з виконанням публічних функцій, що створює додаткові корупційні ризики при розпорядженні бюджетними коштами, укладенні договорів із Національною службою здоров'я України, постачальниками лікарських засобів і медичного обладнання та в інших сферах діяльності таких закладів. Зокрема, корупція у сфері охорони здоров'я проявляється через використання службових повноважень або пов'язаних із ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди. У цьому контексті неправомірна вигода може набувати як матеріальної форми (грошові кошти, майно, пільги), так і нематеріальної (послуги, преференції, сприяння у працевлаштуванні). Особливо поширеною формою корупції у сфері охорони здоров'я є підкуп — надання або отримання неправомірної вигоди з метою впливу на прийняття управлінського чи професійного рішення (призначення лікування, видача довідки, визначення переможця закупівлі тощо).

Корупційними кримінальними правопорушеннями відповідно до КК України вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 191, 262, 308, 312, 313, 320, 357, 410, у випадку їх вчинення шляхом зловживання службовим становищем, а також кримінальні правопорушення, передбачені статтями 210, 354, 364, 364¹, 365², 368-369² КК України.

Кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією, відповідно до КК України вважаються кримінальні правопорушення, передбачені статтями 366², 366³ [2].

Вагоме місце у запобіганні корупційним правопорушенням займає адміністративна відповідальність, яка передбачена Кодексом України про адміністративні правопорушення (далі – КУпАП) [3]. Зокрема, глава 13-А КУпАП містить статті, в яких описано адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією, за вчинення яких настає адміністративна відповідальність. Варто відзначити, що адміністративна відповідальність – це найпоширеніший вид юридичної відповідальності, до якої щорічно притягають суб'єктів зазначених правопорушень. Боротьба з адміністративними правопорушеннями запобігає вчиненню кримінальних правопорушень, зокрема й тих, які пов'язані з корупцією. Головним недоліком процедури притягнення до адміністративної відповідальності є наявність у КУпАП ст. 38, яка встановлює певні часові обмеження для накладення адміністративного стягнення. Так, більшість справ про адміністративні правопорушення, пов'язані з корупцією під час розгляду в судах, підлягають закриттю відповідно до п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП. Згідно з п. 7 ч. 1 ст. 247 КУпАП провадження в справі про адміністративне правопорушення не може бути розпочато, а розпочате підлягає закриттю в разі закінчення на момент розгляду справи про адміністративне правопорушення строків, передбачених ст. 38 КУпАП.

Визначення суб'єкта корупційного кримінального правопорушення має ключове значення для правильної кваліфікації діяння. У сфері охорони здоров'я такими суб'єктами можуть бути:

- керівники державних і комунальних закладів охорони здоров'я;
- їх заступники;
- посадові особи органів управління охороною здоров'я;
- інші працівники, які виконують організаційно-розпорядчі або адміністративно-господарські функції;

- голови та члени військово-лікарських комісій;

- голови та члени експертних команд оцінювання повсякденного функціонування особи (ЕКОПФО) для простішого встановлення потреб пацієнта (до 01.01.2025 року МСЕК).

Керівник державного чи комунального закладу охорони здоров'я, як правило, визнається особою, уповноваженою на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. Це обумовлює поширення на нього всіх вимог антикорупційного законодавства, зокрема щодо фінансового контролю, запобігання конфлікту інтересів і обмежень щодо одержання подарунків.

Водночас лікарі та інший медичний персонал можуть виступати суб'єктами корупційного кримінального правопорушення за наявності у них організаційно-розпорядчих повноважень або у випадках, прямо передбачених кримінальним законом (наприклад, одержання неправомірної вигоди за надання медичних послуг).

Отже, для визнання особи службовою необхідно встановити, що вона займає певну посаду, користується правами і наділена обов'язками у зв'язку з тим, що покликана діяти в інтересах певних соціальних груп [4, с. 54].

Важливим елементом запобігання корупції є механізм фінансового контролю, що реалізується шляхом подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування. У сфері охорони здоров'я цей інструмент виконує превентивну функцію, забезпечуючи прозорість доходів, витрат та майнового стану керівників закладів охорони здоров'я.

Аналіз практики свідчить, що найбільш поширеними порушеннями у цій сфері є несвоєчасне подання декларації, відображення недостовірних відомостей в деклараціях щодо декларування майна, грошових коштів, цінних паперів та інших активів. Такі дії можуть кваліфікуватися як правопорушення, пов'язані з корупцією, або, за наявності істотних ознак, як корупційні кримінальні правопорушення.

Запровадження електронного декларування сприяє підвищенню рівня пу-

бличності та громадського контролю, що є важливим елементом протидії корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я.

Серед основних корупційних ризиків у сфері охорони здоров'я доцільно виокремити: непрозорість процедур закупівель; конфлікт інтересів при розподілі фінансових ресурсів; неформалізовані платежі за медичні послуги; вплив фармацевтичних компаній на призначення лікарських засобів; незаконне сприяння у працевлаштуванні або просуванні по службі.

Ефективна протидія корупційним правопорушенням потребує впровадження систем внутрішнього контролю, антикорупційних програм у кожному закладі охорони здоров'я, чіткого визначення повноважень посадових осіб та належного документування управлінських рішень.

Крім того, важливим є формування антикорупційної культури серед медичних працівників, підвищення рівня їх правової обізнаності щодо відповідальності за одержання неправомірної вигоди, підкуп та інші корупційні прояви.

Ефективна протидія корупційним правопорушенням у сфері охорони здоров'я потребує комплексного підходу, який включає:

1. Удосконалення антикорупційного законодавства з урахуванням специфіки медичної галузі.
2. Посилення внутрішнього контролю в закладах охорони здоров'я.
3. Розвиток механізмів захисту викривачів корупції.
4. Підвищення рівня правової культури та доброчесності медичних працівників.

Залежно від ознак складу кримінального правопорушення та ступеня суспільної небезпеки такі діяння можуть кваліфікуватися як корупційні кримінальні правопорушення або як правопорушення, пов'язані з корупцією.

Як стверджує К. Буряк, «успіх боротьби з корупцією залежить не стільки від наявності чи відсутності в державі антикорупційної інфраструктури, скільки від економічних, історичних, культурних та багатьох інших факторів, що лежать зазвичай

за межами правового поля. У громадській свідомості образ високопосадовця ототожнюється з людиною, яка виконує важливі функції – проводить політику держави й обслуговує населення. Корупція сприймається урядами цих країн як серйозна проблема національної безпеки. Водночас корупція розглядається як внутрішня та зовнішня загроза. Досить важливо, що зусилля щодо обмеження корупції в цих країнах зазвичай інституціалізовані і вражають своїми масштабами» [5, с. 359–360]. Стратегічним напрямом боротьби з корупцією в Україні залишається запобігання їй у формі комплексних запобіжних заходів, до яких варто віднести: визначення стратегії соціально-економічного розвитку та здійснення адміністративної реформи; формування ідеології державної служби, тобто її моральних принципів і цінностей; забезпечення прозорості державної влади, збільшення її соціальної ціни; удосконалення антикорупційного законодавства; реальний вияв політичної волі; конкретні дії щодо репрезентації корупції як ризикованої та невігідної справи; удосконалення діяльності правоохоронних органів тощо [6, с.37]

Висновки

Аналіз норм антикорупційного законодавства та особливостей їх реалізації у сфері охорони здоров'я дозволяє констатувати, що ефективність протидії корупції залежить не лише від формального закріплення правових заборон, а й від належного визначення суб'єктів корупційних кримінальних правопорушень, дієвості механізмів фінансового контролю та впровадження комплексних організаційно-правових заходів у діяльність кожного закладу охорони здоров'я.

Таким чином, антикорупційне законодавство відіграє визначальну роль у формуванні прозорої та підзвітної системи управління у сфері охорони здоров'я. Чітке визначення понять «корупція», «корупційне кримінальне правопорушення», «неправомірна вигода», «підкуп», а також встановлення кола суб'єктів корупційних правопорушень забезпечує належне правозастосування. Водночас ефективність протидії

корупційним правопорушенням значною мірою залежить від практичної реалізації механізмів фінансового контролю, зокрема подання декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, та формування антикорупційної культури у закладах охорони здоров'я.

Література

1. Про запобігання корупції: Закон України від 14 жовтня 2014 року № 1700-VII. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1700-18#Text> (дата звернення 12.01.2026 року).
2. Кримінальний кодекс України <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text> (дата звернення 12.01.2026 року)
3. Кодекс України про адміністративні правопорушення <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/80731-10#Text> (дата звернення 12.01.2026 року)
4. Луцький Т.М., Пасека О.Ф. Проблема встановлення ознак спеціального суб'єкта в кримінальних провадженнях про корупційні правопорушення. *Проблеми вдосконалення діяльності правоохоронних органів щодо виявлення, припинення та превенції корупційних проявів: матеріали постійно діючого науково-практичного семінару (м. Львів, 27 травня 2022 року) / упорядник І. Б. Газдайка-Василишин. С.53-59* URL: https://scholar.google.com/citations?view_op=view_citation&hl=en&user=jJ4SZmUAAAAJ&citation_for_view=jJ4SZmUAAAAJ:3fE2CSJIrl8C (дата звернення 12.01.2026 року)
5. Буряк К. Особливості антикорупційного законодавства в країнах Європейського Союзу. *Підприємництво, господарство і право. 2020. № 2. С. 356–360.*
6. Боровик А.В. Зарубіжний досвід протидії корупційним кримінальним правопорушенням та можливість його застосування в Україні. *Науковий юридичний журнал «Правові новели» №14/21 с. 33-39* DOI <https://doi.org/10.32782/ln.2021.14.05> (дата звернення 12.01.2026 року)

Avramenko Oleksiy,

Lviv State University of Internal Affairs, professor of the Department of Criminal Law and Criminology, Faculty No. 1 for Training Specialists for Pre-trial Investigation Bodies of the National Police of Ukraine, PhD in Law, Professor, <https://orcid.org/0000-0002-6572-3627>

The article provides a comprehensive theoretical and legal analysis of the peculiarities of implementing anti-corruption legislation in the healthcare sector in the context of healthcare reform and the transformation of the legal status of healthcare institutions. It identifies the specifics of applying anti-corruption rules to state and municipal non-profit enterprises that combine economic autonomy with the performance of public functions, which leads to increased corruption risks. The issues of determining the circle of subjects of corruption criminal offenses in the medical sphere, in particular, heads of healthcare institutions, their deputies, officials of management bodies, members of specialized commissions, and other employees vested with organizational, administrative, or economic powers, are revealed. The criteria for classifying such persons as subjects authorized to perform state or local self-government functions are clarified.

The concepts of “corruption-related criminal offense” and “corruption-related offense” have been distinguished, taking into account the specific features of managerial and economic functions in the healthcare sector. The importance of administrative liability as a preventive tool for combating criminal corruption has been substantiated, and problematic aspects of the application of liability periods have been identified. Particular attention has been paid to financial control mechanisms, in particular electronic declaration, as an effective means of increasing transparency and accountability. Proposals are formulated for improving legal regulation, strengthening internal control, and forming an anti-corruption culture in healthcare institutions in order to increase the effectiveness of combating corruption offenses.

Keywords: *anti-corruption legislation, declaration of a person authorized to perform functions of the state or local self-government, healthcare institution, corruption, corruption criminal offense, unlawful benefit, bribery, corruption-related offense, counteracting corruption offenses, healthcare sector, subject of a corruption criminal offense.*